

Vrijheid van onderwijs is geen luxeprobleem

Willy Brion, hoofdredacteur *Impuls*

In een interview in *De Standaard* (17 januari 2026) liet Vlaams minister van Onderwijs Zuhair Demir verstaan dat zij bereid is “de grenzen van de vrijheid van onderwijs op te zoeken” als de onderwijskwaliteit blijft dalen. Het is logisch dat een minister met die kwaliteit begaan is. Wanneer er signalen zijn dat ze achteruitgaat, is een grondig debat niet alleen wenselijk, maar noodzakelijk. Daarbij moet wel duidelijk worden wat men precies onder kwaliteit verstaat. Dat debat leidt onvermijdelijk naar een terrein waar opvattingen en waarden een rol spelen. Je kan je bijvoorbeeld afvragen of rankings op internationale toetsen het doorslaggevende criterium voor kwaliteit moeten zijn. Precies omdat kwaliteit een waardengedreven begrip is, is ze ook onlosmakelijk verbonden met de vrijheid van onderwijs.

Vrijheid is een kernwaarde van de westerse beschaving. Ze vormt de basis van onze democratische rechtsstaat en van het vertrouwen dat burgers en gemeenschappen verantwoordelijkheid kunnen opnemen. Ook in het onderwijs betekent vrijheid meer dan organisatorische autonomie. Ze erkent dat onderwijs niet enkel gericht is op meetbare output, maar ook op persoonsvorming, kritisch denken en burgerschap. Die bredere opdracht verdraagt zich moeilijk met een louter technocratische benadering van kwaliteit.

Die vrijheid geldt bovendien niet alleen voor het vrij onderwijs. Ook scholen van het officieel onderwijs hebben nood aan pedagogische ruimte. Zij werken met eigen methodes, ontwikkelen schoolspecifiek beleid en passen hun aanpak aan de sociale en culturele context waarin zij functioneren aan. Methodescholen binnen het gemeenschapsonderwijs of stedelijke scholen met een complexe leerlingenpo-

pulatie tonen aan dat autonomie geen luxe is, maar een noodzakelijke voorwaarde om kwaliteitsvol onderwijs te kunnen bieden. Vrijheid van onderwijs is dan ook geen tegenstelling tussen netten, maar een gedeeld fundament.

Het Vlaamse onderwijslandschap is gegroeid vanuit dat principe. Het spanningsveld tussen publieke verantwoordelijkheid en pedagogische vrijheid is geen zwakte, maar een sterkte. Toch dreigt dat evenwicht te kantelen wanneer dalende resultaten automatisch leiden tot meer centrale sturing, uniforme curricula en doorgedreven controle. Vrijheid wordt dan voorgesteld als een risico, terwijl ze net een hefboom kan zijn voor kwaliteit.

De echte uitdaging voor het onderwijsbeleid ligt niet in het opzoeken van de grenzen van de vrijheid, maar in het versterken van de voorwaarden waaronder scholen kwaliteit kunnen realiseren. Je kan nog zoveel controles organiseren of kennisrijke curricula invoeren: zonder voldoende en bekwame leerkrachten, zonder tijd voor samenwerking en zonder professionele ruimte om pedagogische keuzes te maken, blijven zulke maatregelen dode letter. Het huidige lerarentekort, de hoge werkdruk en het tanende vertrouwen in professionele expertise ondergraven elke hervorming van binnenuit.

Kwaliteit kan niet worden afgedwongen via regels alleen. Ze ontstaat waar vertrouwen, ondersteuning en verantwoordelijkheid samenkomen. Vrijheid zonder verantwoordelijkheid bestaat niet, maar verantwoordelijkheid zonder de nodige voorwaarden evenmin. Wie echt werk wil maken van beter onderwijs, moet dus investeren in mensen, niet enkel in structuren.

Als we niet opletten, dreigen we in naam van kwaliteit waarden te verliezen die moeilijk te herstellen zijn. Vrijheid van onderwijs is geen luxeprobleem voor betere tijden, maar een noodzakelijke voorwaarde voor een onderwijs dat mensen vormt, niet enkel meet. Juist in tijden van crisis moeten we die vrijheid versterken, niet uithollen.

Vrijheid van onderwijs is de rode draad door de meeste artikels in dit nummer. Op 22 april 2026 hadden we in het Consciencegebouw in Brussel een gesmaakt symposium met Adri Debrabandere als keynotespreker. Ann Stael, Roger Standaert en Yves Demartelaere gaven hun kijk op vrijheid van onderwijs, een evenwicht in kantelmodus. Zij kom je met hun onderzoeks- en praktijkinzichten nog tegen in de rubrieken die volgen.

In samenwerking met DIVO (vereniging voor Directies Vrij Onderwijs) werd een online vragenlijst afgenomen bij een vierhonderdtal directieleden op schoolniveau binnen het secundair onderwijs in Vlaanderen. In 'Nieuws uit de onderzoekswereld' onderzoekt professor Melissa Tuytens het welbevinden van schoolleiders. Het zal je niet verwonderen dat de werk-privébalans onder druk staat en dat er een groot verloop is. Wat geeft veel energie in de job en wat vraagt veel energie? Welke persoonlijke kenmerken scoren positief om niet uitgeblust te geraken? De conclusies en aanbevelingen kunnen inspiratie bieden om schoolleiders aan boord te houden.

In 'Schoolleider, bestuurder en academicus aan het woord' biedt Ann Stael een getuigenis van hoe een schoolleider in de praktijk ervaart hoe – niettegenstaande de verantwoordelijkheid die scholen dragen – de reële bewegingsruimte kleiner wordt. Yves Demartelaere, bestuurder-sectorverantwoordelijke onderwijs Evara (voorheen: Broeders van Liefde), stelt dat onderwijsvrijheid gaat om autonomie die uitnodigt tot verantwoordelijkheid, bewuste keuzes en engagement. Hij vraagt zich af of we de ruimte, die er wel is, ten volle gebruiken of we ze laten wegglekken door gewoonte en angst. Charlotte Arnou – net doctor in de Pedagogische Wetenschappen (KUL & VUB) geworden – pleit voor de ultieme vorm van vakmanschap waarbij leraren hun expertise bundelen om een kennisrijk en taalgericht curriculum tot leven te wekken. Vakoverschrijdend onderwijs is daarvoor een krachtige aanpak.

Dat 'Onderwijs in verandering' is, ondervinden scholen met de regelmaat van de klok. Ze kunnen vaak de 'krachtdadige aanpak' van de minister niet meer volgen. Ze komen in ademnood. Ze dreigen het laboratorium van de controlestaat te worden. Ilse Geerinck, docent aan de lerarenopleiding en onderzoeker, schreef er een mini-dystopie over. Het is literaire fictie en wil waarschuwen voor de gevaren van een maatschappij waarin autonomie en vrijheid worden opgegeven, de drang naar controle door de overheid vergroot en men geobsedeerd is door en een extreme focus legt op onderwijs. Is het dat wat we willen? Of hebben we niets meer te willen?

Redactielid Kurt Lecompte was geïnteresseerd in onderwijsvrijheid vanuit constitutioneel-juridisch perspectief. Hij kwam terecht bij Dylan Couck, postdoctoraal onderzoeker aan de UGent, en zijn artikels in *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid* van 2024 en 2025. Hij las ze en vatte ze samen in onze rubriek 'Impulsen'. Geert Breine schreef een uitgebreide recensie over *Archipelagos* van Geert Van Hoetegem en Christiane Sels, dat eigenlijk niet voor het onderwijsveld werd geschreven, maar dat zeker onze sector kan inspireren om in een supercomplexe en voortdurend bewegende omgeving arbeid te organiseren.

De 'Beleidswatcher' is uitzonderlijk uitgebreider dan gewoonlijk. Vandaar de toevoeging 'XXL'. Dat komt omdat Roger Standaert een en ander uit de doeken wil doen omtrent vrijheid van onderwijs, de vergelijking met andere landen, daar de mosterd te halen en in ons land over te nemen. Hij merkt een kanteling naar een economisch-technisch gedirigeerd onderwijs onder leiding van een overheid die vooral stuurt. Hebben we niet meer aan een overheid die loodst dan aan één die stuurt?

In onze afsluitende rubriek 'Opinie' moet Leen Schillemans, directeur van Steinerschool De Wingerd in Brasschaat, iets van het hart. Volgens haar verschuift het Vlaamse onderwijsbeleid van kwaliteitsbewaking naar kwaliteitsbepaling: één mensbeeld, één visie op leren, één set normerende doelen. Onderwijsvrijheid is geen luxe, maar een grondrecht.

Veel leesplezier!